

WIELKOPOLSCY PRODUCENCI ROLNI A PROŚRODOWISKOWY ROZWÓJ GOSPODARSTW ROLNYCH

Hanna Pondel

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Streszczenie. Celem opracowania jest prezentacja opinii wielkopolskich producentów rolnych na temat znajomości metod produkcji przyjaznych środowisku, problematyki oddziaływania rolnictwa na środowisko oraz działań podejmowanych przez nich na rzecz ochrony środowiska. W opracowaniu wykorzystano wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych w 2007 r. wśród 200 producentów rolnych, z 10 powiatów województwa wielkopolskiego, wytypowanych na podstawie wskaźnika intensywności produkcji rolnej. Około 64% poddanych badaniu producentów rolnych było zdania, iż rolnictwo konwencjonalne nie stanowi zagrożenia dla środowiska. Do najczęściej podejmowanego w gospodarstwach działania prośrodowiskowego należało zabezpieczenie miejsc magazynowania obornika i gnojowicy – czynność taką podjęło 118 rolników. Skala działań prośrodowiskowych podejmowanych przez poddanych badaniu wielkopolskich rolników być może nie jest imponująca, jednak odsetek gospodarstw rolnych deklarujących takie działania systematycznie rośnie.

Słowa kluczowe: producenci rolni, zagrożenia środowiskowe, produkcja przyjazna środowisku, działania prośrodowiskowe

WSTĘP

Problemy środowiskowe na obszarach wiejskich systematycznie narastają. Duży udział w ich generowaniu ma rolnictwo, ale należy pamiętać, iż na stan środowiska wiejskiego wpływają również zachowania podmiotów prowadzących działalność pozarolniczą, zachowania różnych grup mieszkańców wsi, zanieczyszczenie globalne środowiska itp. Niezależnie jednak od skali negatywnego oddziaływania rolnictwa na środowisko, wszelkie działania zmierzające do ograniczenia tego wpływu, są ze wszech miar pożądane. Rolnictwo polskie zużywa rocznie około 120–130 kg nawozów

sztucznych na 1 ha UR, emituje – zgodnie z danymi – z 2006 r., 280 Gg amoniaku (98% ogólnej emisji w kraju), 33 Gg pyłów (7,5% ogólnej emisji w kraju), 615 Gg metanu (33% ogólnej emisji w kraju), 21 Mg ołowiu (4% ogólnej emisji w kraju), 86 Mg cynku (7% ogólnej emisji w kraju) [Ochrona... 2008].

Ocenia się, iż w Polsce problem zanieczyszczenia środowiska na wsi, szczególnie zaś gleby i wód, w przyszłości związany będzie przede wszystkim z gospodarowaniem odchodami zwierzęcymi, nie zaś ze stosowaniem środków ochrony roślin czy nawozów sztucznych – mimo iż poziom zużycia tych ostatnich wzrastał w ostatnich latach (w sezonie 2007/2008 wzrost o 54,5% w stosunku do roku gospodarczego 1999/2000) [Środki... 2008]. Przemawiają za tym poglądem chociażby nasilający się problem wielkoprzemysłowych ferm tuczu zwierząt czy słabe wciąż wyposażenie polskich gospodarstw rolnych w płyty gnojowe i zbiorniki na gnojowicę.

Aspekty środowiskowe stały się w ostatnich latach ważnym elementem wspólnej polityki rolnej, którą poszerzono o problematykę zrównoważonego rozwoju i wymagania dotyczące ochrony środowiska. Wprowadzono m.in. instrument wzajemnej zgodności (*cross-compliance*) – uzależniający wysokość płatności bezpośrednich od spełnienia określonych wymogów środowiskowych. Odpowiednie wytyczne dotyczące ochrony środowiska muszą spełnić także producenci rolni ubiegający się o dofinansowanie swojej działalności w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Standardy środowiskowe dotyczą m.in. ochrony zdrowia ludzi, zwierząt, środowiska, dobrej kultury rolnej, dobrostanu zwierząt. Jakość produktów rolnych i żywności stała się też ważnym czynnikiem wpływającym na decyzje zakupu podejmowane przez konsumenta.

Stosowanie w rolnictwie metod produkcji przyjaznych środowisku może być odpowiedzią zarówno na zmieniającą się politykę rolną, jak i na zmieniające się potrzeby nabywców produktów rolno-żywnościowych. Wprawdzie rolnictwo ekologiczne czy integrowane jest alternatywą dla wielu gospodarstw (nie wszystkich), jednak równie ważne są przekształcenia rolnictwa konwencjonalnego, tak aby w mniejszym stopniu obciążało ono środowisko przyrodnicze. Czy jednak producenci rolni są świadomi niebezpieczeństw środowiskowych związanych z ich działalnością?

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja opinii wielkopolskich producentów rolnych na temat znajomości metod produkcji przyjaznych środowisku, problematyki oddziaływania rolnictwa na środowisko oraz działań podejmowanych przez nich na rzecz ochrony środowiska.

METODYKA BADAŃ

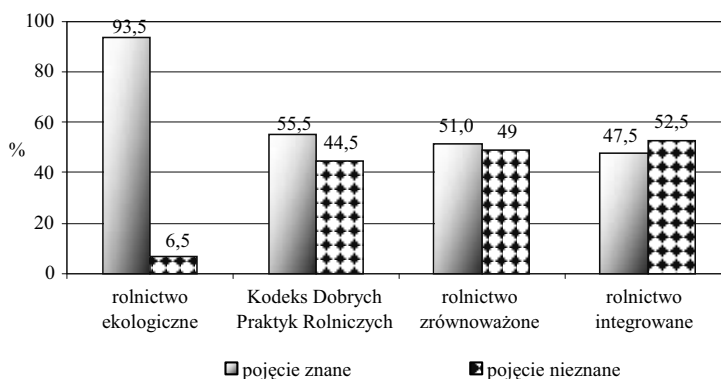
W opracowaniu wykorzystano część wyników badań ankietowych, przeprowadzonych w 2007 r. wśród wielkopolskich producentów rolnych. Badaniem objęto gospodarstwa rolne z 10 powiatów województwa wielkopolskiego, wytypowanych na podstawie wskaźnika intensywności produkcji rolnej. Do obliczenia wskaźników dla powiatów wykorzystano wartości wskaźników intensywności poszczególnych rodzajów produkcji roślinnej i zwierzęcej według B. Kopcia [Kowalak 1997]. W zależności od wartości wskaźnika powiaty podzielono na trzy grupy: I grupa – powiaty z ekstensywną

produkcją rolną (wartość wskaźnika poniżej 200), II grupa – powiaty o mało intensywnej produkcji rolnej (wartość wskaźnika 200–250), III grupa – powiaty z intensywną produkcją rolną (wartość wskaźnika powyżej 250)¹.

Do określenia liczby gospodarstw poddanych badaniu zastosowano dobór kwotowy, uwzględniający liczbę gospodarstw w województwie, grupach powiatów oraz poszczególnych powiatach. W każdym powiecie do badań ankietowych wybrano od 1 do 3 miejscowości wiejskich, w których przeprowadzono po 10 ankiet.

ZNAJOMOŚĆ POJĘĆ ZWIĄZANYCH Z PRODUKCJĄ PRZYJAZNĄ ŚRODOWISKU

Oceniając znajomość czterech terminów: *rolnictwo ekologiczne*, *Kodeks Dobrych Praktyk Rolniczych*, *rolnictwo zrównoważone* i *rolnictwo integrowane*, zdecydowanie największy odsetek ankietowanych producentów rolnych wskazał, iż nie jest mu obce pierwsze z wymienionych pojęć. Każde z pozostałych określił, znane było około połowie respondentów (rys. 1).

Rys. 1. Odsetek respondentów deklarujących znajomość bądź nieznanność terminów związanych z produkcją przyjazną środowisku

Fig. 1. The percentage of respondents declaring acquaintance or ignorance of terms associated with environmentally friendly production

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's research.

Blisko 3/4 badanych rolników zadeklarowało chęć poszerzenia wiedzy na temat możliwości ograniczania negatywnego oddziaływania gospodarstwa na środowisko, tyle samo – wiedzy o programach rolnośrodowiskowych. Prawie 70% respondentów wskazało na niewystarczającą znajomość zasad rolnictwa zrównoważonego i wyraziło wolę

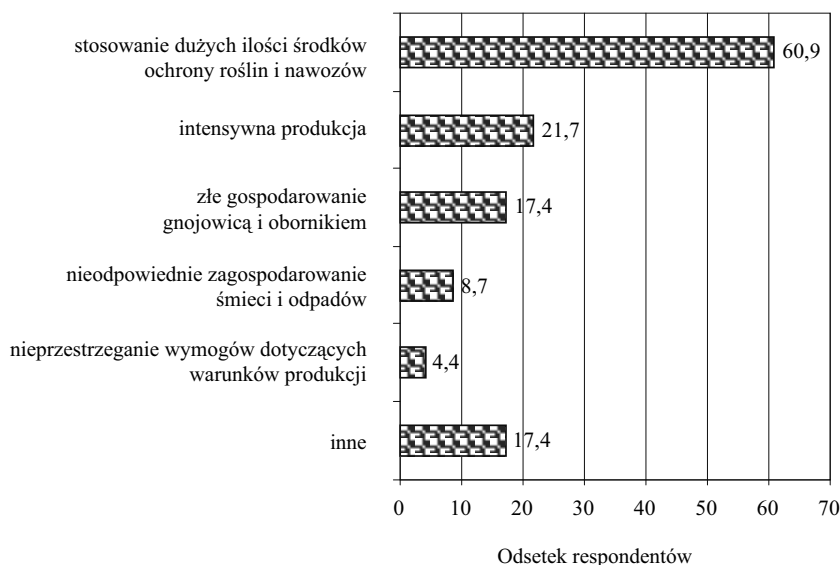
¹ Grupa I – powiaty: chodzieski, złotowski, czarnkowsko-trzcianecki; grupa II – powiaty: grodziski, śremski, leszczyński, koniński, kolski; grupa III – powiaty kościański, gostyński.

uzupełnienia wiedzy z tego zakresu. Mimo iż rolnictwo ekologiczne okazało się terminem najbardziej znanym ankietowanym producentom rolnym, to jednak aż 65% z nich (128) wyraziło chęć poszerzenia wiedzy również z tego zakresu.

Niepokojącym faktem jest opinia respondentów na temat systemu informowania o przyjaznych środowisku metodach produkcji – aż 111 rolników spośród 200 poddanych badaniu stwierdziło, iż nie docierają do nich informacje na ten temat. Z jednej strony może to świadczyć o niesprawnym systemie informacyjnym, z drugiej jednak trudno ocenić, na ile negatywna ocena tego systemu jest poparta podejmowanymi przez rolników działaniami w celu skorzystania z jego zasobów.

ZAGROŻENIA ŚRODOWISKOWE ZWIĄZANE Z DZIAŁALNOŚCIĄ ROLNICZĄ

Ponad połowa (64%) poddanych badaniu producentów rolnych była zdania, iż rolnictwo konwencjonalne nie stanowi zagrożenia dla środowiska, ale aż 1/4 nie miała zdania na ten temat. Zdecydowana większość respondentów przekonanych o tym, iż rolnictwo konwencjonalne stanowi zagrożenie dla środowiska, upatrywała go w stosowaniu dużych ilości środków ochrony roślin i nawozów (rys. 2).

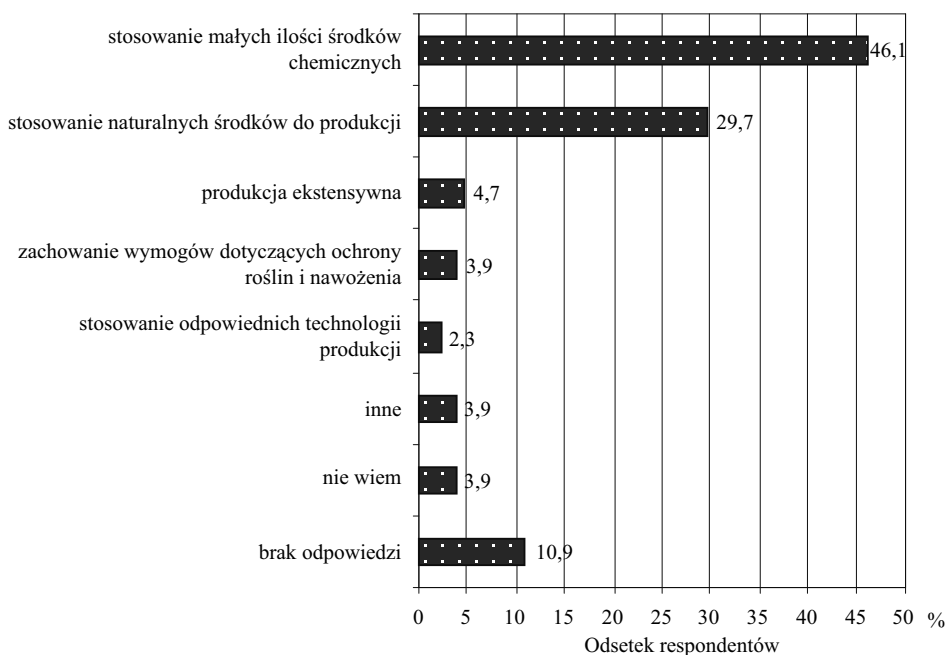
Uwaga: Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną przyczynę; inne przyczyny: brak płodozmianu, degradacja gleb, mało nowoczesne metody produkcji.

Rys. 2. Przyczyny, dla których rolnictwo konwencjonalne stanowi zagrożenie dla środowiska
Fig. 2. Causes for the conventional farming threatening environment

Źródło: Opracowanie własne.
Source: Author's research.

Co piąty rolnik z tej grupy ankietowanych wskazał jako źródło zagrożenia intensywną produkcję, a co szósty – złe gospodarowanie gnojowicą i obornikiem.

Nieco większe trudności mieli producenci rolni z uzasadnieniem, dlaczego ich zdaniem rolnictwo konwencjonalne nie stanowi zagrożenia dla środowiska – co dziesiąty ankietowany nie udzielił odpowiedzi na to pytanie, a 4% stwierdziło „nie wiem” (rys. 3). Blisko połowa rolników była przekonana, iż w produkcji rolnej stosowane są małe ilości środków chemicznych, a około 30% wskazało na fakt stosowania naturalnych środków do produkcji.

Uwaga: Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną przyczynę; inne przyczyny: prawidłowe gospodarowanie gnojowicą i obornikiem, mała ilość odpadów, doświadczenie rolników.

Rys. 3. Przyczyny, dla których rolnictwo konwencjonalne nie stanowi zagrożenia dla środowiska
Fig. 3. Causes for the conventional farming not threatening environment

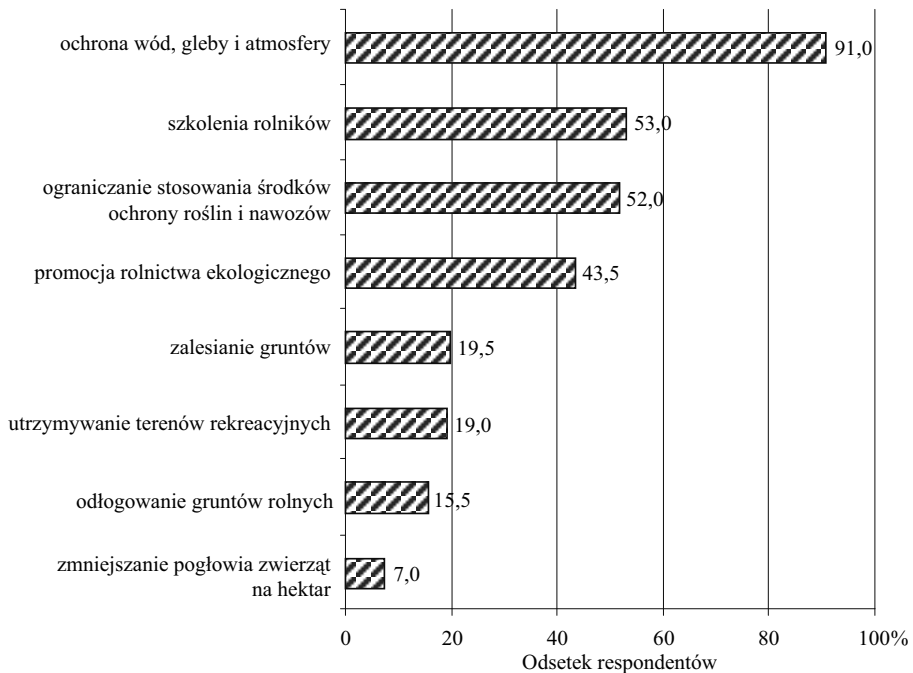
Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's research.

Największe zdecydowanie wykazali producenci rolni w ocenie oddziaływania ich gospodarstwa i produkcji na środowisko – aż 187 spośród 200 ankietowanych było przekonanych, iż prowadzona przez nich działalność nie wpływa negatywnie na środowisko. Tylko pięciu rolników wskazało na zagrożenia związane z funkcjonowaniem własnego gospodarstwa, czterech upatrywało ich w stosowaniu do produkcji nawozów i środków ochrony roślin, dwóch natomiast dostrzegło zagrożenia związane z brakiem płyty gnojowej.

DZIAŁANIA PODEJMOWANE W GOSPODARSTWIE DLA POPRAWY ŚRODOWISKA

Do najistotniejszych działań podejmowanych w rolnictwie i na wsi w celu ochrony środowiska wielkopolscy rolnicy zaliczyli ochronę wód, gleb i atmosfery, szkolenia w zakresie ekologicznych metod gospodarowania oraz ograniczanie stosowania środków ochrony roślin i nawozów (rys. 4).

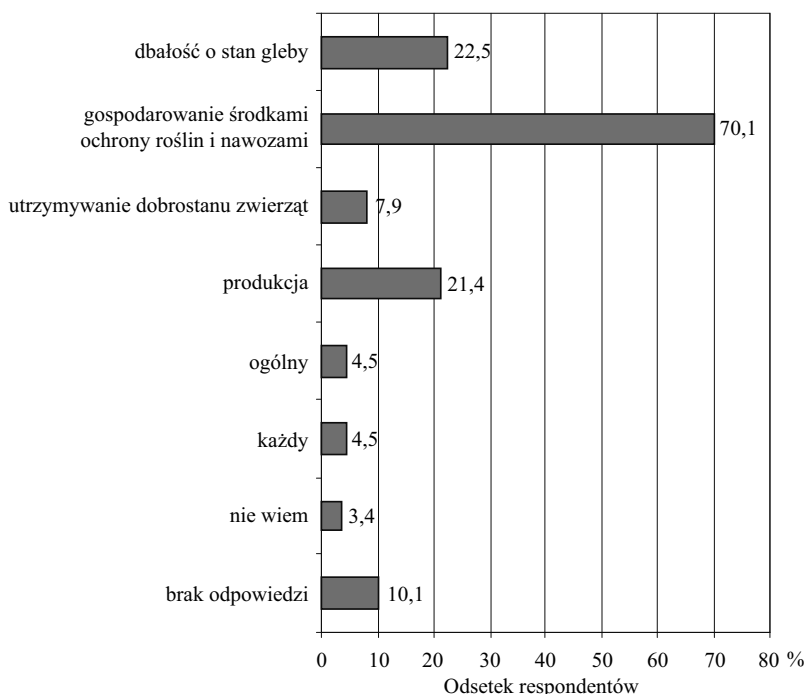
Uwaga: Ankietowani wskazywali trzy, ich zdaniem, najistotniejsze działania, spośród dziewięciu wymienionych (dziewiąta opcja – „inne” nie została wybrana przez rolników).

Rys. 4. Hierarchia ważności działań podejmowanych przez rolników na rzecz ochrony środowiska
Fig. 4. Hierarchy of importance of actions taken up by farmers for environmental protection

Źródło: Opracowanie własne.
Source: Author's research.

Blisko połowa badanej populacji rolników (89 spośród 200) wskazała na stosowanie w swoim gospodarstwie zasad Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych. Analizując jednak odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące zakresu działalności rolniczej, w którym zasady te są stosowane, można mieć wątpliwości, czy Kodeks nie jest dla wielu producentów rolnych pojęciem wyłącznie „zasłyszonym” – aż 1/5 rolników z grupy deklarujących stosowanie jego zasad nie potrafiła wskazać, w czym się ono przejawia (rys. 5).

W trakcie badania 26 spośród 200 ankietowanych rolników (13%) zadeklarowało uczestnictwo w programie rolnośrodowiskowym (PRS). Najbardziej popularnym był pakiet środowiskowy – podtyp „ochrona gleb i wód”, w którym uczestniczyły w 2007 r. 24 gospo-

Rys. 5. Zakres stosowania zasad Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych przez producentów rolnych
 Fig. 5. Range of the Code of Good Agricultural Practices principles implementation by farming producers

Źródło: Opracowanie własne.
 Source: Author's research.

darstwa (92% ogółu uczestników PRS). Szczegółową strukturę ankietowanych rolników deklarujących przystąpienie do PRS w przekroju poszczególnych pakietów zawiera tabela 1.

Informacje dotyczące uczestnictwa producentów rolnych w PRS korespondują z wcześniejszymi wynikami badań – ochronę wód, gleby i atmosfery uznali respondenci za najważniejsze działanie, które należy podjąć na rzecz ochrony środowiska.

Spośród rolników, którzy przystąpili do PRS, 16 (62%) nie miało zastrzeżeń do jego realizacji, a 10 z nich stwierdziło ponadto, że uzyskali oni dodatkowe dofinansowanie na zakup środków do produkcji i rozwój gospodarstwa. Producenci rolni, którzy zgłosili uwagi dotyczące funkcjonowania programu, wskazali na nieterminowość wypłat (3 rolników), zbyt niskie dotacje w stosunku do oczekiwań (4), oraz kłopoty z prowadzeniem wymaganej dokumentacji (1). Trzech ankietowanych nie potrafiło ocenić programu.

Wielkopolscy producenci rolni wykazali duże zainteresowanie programem rolno-środowiskowym – jak już wcześniej wspomniano, aż 75% ogółu badanej populacji rolników (146 spośród 200) chciałoby poszerzyć wiedzę na ten temat. O zainteresowaniu świadczą także dane odzwierciedlające udział wielkopolskich rolników w realizacji programu w skali kraju. Jak wynika z informacji ARiMR na dzień 31.01.2009 r., na Wielkopolskę przypadło 13% ogółu zrealizowanych płatności w ramach PRS z tytułu zobowiązań za

Tabela 1. Pakiety działań programu rolnośrodowiskowego wybrane przez badanych producentów rolnych

Table 1. Package of the agri-environmental programme actions chosen by the farmers

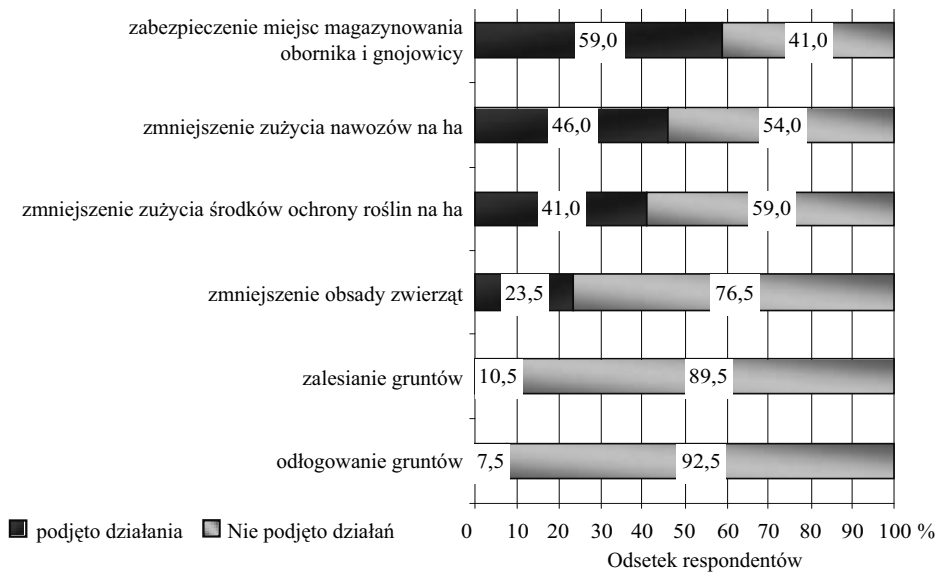
Pakiet	Wariant	Kod	Nazwa	Liczba gospodarstw
S02		S02	Rolnictwo ekologiczne	1
	b	S02b 02	Trwałe użytki zielone (z certyfikatem)	1
P01		P01	Utrzymanie łąk ekstensywnych	2
	b	P01b	Półnaturalne łąki dwukośne	2
		K01	Ochrona gleb i wód	24
K01	b	K01b	Międzyplon ozimy	13
	c	K01c	Międzyplon ścierniskowy	12
Ogółem				27*

*Udział w PRS zadeklarowało 26 rolników, przy czym 2 respondentów uczestniczyło w 2 pakietach jednocześnie, a 1 respondent nie podał informacji, jakiego pakietu był uczestnikiem.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's research.

okres 2004–2006. Liczba złożonych w Wielkopolsce wniosków o pomoc w ramach Działania „Program rolno-środowiskowy PROW 2007–2013” na dzień 31.01.2009 r. wyniosła 2084 (10% ogółu wniosków w kraju), natomiast kwota zrealizowanych w województwie płatności stanowiła blisko 20% ogólnej kwoty dla kraju [www.arimr.gov.pl].

Rys. 6. Podjęte działania wpływające na poprawę stanu środowiska

Fig. 6. Actions undertaken improving conditions of environment

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's research.

Wśród najczęściej podejmowanych w gospodarstwach (w ostatnich trzech latach przed badaniem) działań znalazło się zabezpieczenie miejsc magazynowania obornika i gnojowicy – czynność taką podjęło 118 spośród 200 ankietowanych rolników (rys. 6).

Jest to działanie zasługujące na szczególną uwagę, w kontekście wspomnianego wcześniej dość słabego wyposażenia gospodarstw rolnych w infrastrukturę sprzyjającą ochronie środowiska, a jednocześnie działanie wpisujące się w (także już wcześniej wspomniany) trend przewidywany na najbliższe lata, dotyczący zmian w zakresie zapobiegania potencjalnym zagrożeniom związanym z produkcją zwierzęcą.

Jak wynika z badań, blisko co piąty ankietowany doprowadził do zmniejszenia obśady zwierząt, jednak głównym bodźcem skłaniającym do takiej decyzji były względy ekonomiczne, takie jak sytuacja na rynku danego żywca czy koszty produkcji, nie zaś troska o stan środowiska – zmniejszanie pogłównia zwierząt na hektar znalazło się przecież na ostatnim miejscu w hierarchii działań podejmowanych w celu poprawy środowiska (rys. 4).

WNIOSKI

1. Większość poddanych badaniu wielkopolskich producentów rolnych była przekonana o nieszkodliwości rolnictwa konwencjonalnego oraz prowadzonej przez nich działalności dla środowiska. Niepokojący jest jednak fakt trudności z uzasadnieniem takiej opinii, co wskazuje na niedostateczną wiedzę z zakresu potencjalnego oddziaływania rolnictwa na środowisko. O ile można przychylić się do opinii wielu specjalistów, naukowców, a także ankietowanych rolników, że polskie rolnictwo obecnie nie stanowi wielkiego źródła zanieczyszczenia środowiska w porównaniu z innymi krajami, to jednak w przypadku tej ostatniej grupy podmiotów wskazane byłoby zwiększenie świadomości, dlaczego tak jest. Pozytywnym zjawiskiem jest bardzo duża wola uzupełnienia wiedzy o programach rolnośrodowiskowych czy możliwościach ograniczania negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko, deklarowana przez rolników. Warunkiem jednak pogłębienia znajomości problematyki przyjaznego środowiska gospodarowania jest z jednej strony inicjatywa samych zainteresowanych w tym zakresie, z drugiej zaś – dostęp do właściwych i aktualnych informacji.

2. Działalność rolnicza prowadzona w niewłaściwy sposób prowadzi do zniszczenia przestrzeni przyrodniczej, a w dłuższej perspektywie do ograniczenia możliwości rozwoju zarówno rolnictwa, jak i całych obszarów wiejskich. Pogorszeniu mogą ulec jakość produktów rolnych i żywności oraz warunki zamieszkania i walory turystyczne polskiej wsi. Wszelkie działania podejmowane przez producentów rolnych (ale także pozostałych mieszkańców wsi), niezależnie od tego, czy przesądzają o nich względy ekonomiczne czy ekologiczne, są ze wszech miar pożądane i należy odbierać je jako element pozytywnych zmian w sektorze rolnym.

3. Skala działań prośrodowiskowych, podejmowanych przez poddanych badaniu wielkopolskich rolników, być może nie jest imponująca, jednak odsetek gospodarstw rolnych deklarujących takie działania systematycznie rośnie. Świadczą o tym przykładowe wyniki porównawcze badań z 2007 r. z analogicznymi badaniami z 2005 r., przeprowadzonymi na podobnej pod względem struktury i wielkości populacji gospodarstw

rolnych, a dotyczącymi działań podjętych w gospodarstwach w trzech ostatnich latach przed badaniem:

- zabezpieczenie miejsc magazynowania obornika i gnojowicy w 2007 r. zadeklarowało blisko 20% więcej respondentów niż podczas badania przeprowadzonego w 2005 r.,
- na zmniejszenie zużycia nawozów wskazało w badaniu z 2005 r. 43% respondentów, z 2007 r. – 46%; podobne działanie w zakresie środków ochrony roślin zadeklarowało 33% ankietowanych w 2005 r. i 41% w 2007 r.,
- w 2007 r. dwukrotnie więcej producentów potwierdziło fakt odłogowania gruntów,
- zmniejszenie obsady zwierząt na hektar stało się zgodnie z badaniem z 2005 r. udziałem 18% respondentów, a zgodnie z badaniem z 2007 r. – już 23% ankietowanych.

PIŚMIENNICTWO

Kowalak Z., *Ekonomika i organizacja rolnictwa*, cz. I, Wyd. eMPI², Poznań 1997, s. 191–192.
Ochrona środowiska 2008, GUS, Warszawa 2008, s. 125–234.
Środki produkcji w rolnictwie w 2007 r., GUS, Warszawa 2008, s. 21.
www.arimr.gov.pl

FARMING PRODUCERS IN WIELKOPOLSKA PROVINCE AND PRO-ENVIRONMENTAL FARMS DEVELOPMENT

Abstract. The article presents opinions of farming producers in Wielkopolska (Greater Poland) province on their knowledge about the production methods which are environmentally friendly, agricultural and environmental interaction issues as well as actions taken up to protect environment. There were used results of the questionnaire survey, conducted in 2007 amongst 200 farming producers, from 10 districts of the province, marked out by the rate of the agricultural production intensity. About 64% of farming producers put through an examination claimed the conventional farming does not threat the environment. Among pro-environmental actions, the producers protected areas of manure storage most often – 118 farmers undertook such an activity. Although a scale of pro-environmental action taken by the farmers was not impressive, the percentage of producers declaring such actions has been systematically increasing.

Key words: farming producers, environmental threats, environmentally friendly production, pro-environmental actions

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 05.05.2009